

Таємна зброя

КУПИТИ

Книжка-лабіринт, що перевертає традиційні уявлення про взаємозв'язок форми і змісту літературного твору. До збірки «Таємна зброя» Хуліо Кортасара (1914 – 1984) увійшли одні з найуспішніших шедеврів аргентинського класика, які при уважному прочитанні складаються в єдине концептуальне ціле. Їхня дія розгортається в Парижі, де Кортасар прожив понад 30 років. Вони позначені тематичною і стильовою печаттю автора: це кінокадри богемного життя Міста світла, суміш реальності і фантазії, експериментування з мовою, поезитизована проза, тонкий психологізм деталей. П'ять філософських притч, в яких переплелися інтелектуальна фантастика, магічний реалізм і детектив. На творах Хуліо Кортасара виросло багато майбутніх майстрів красивого письма. Габріель Гарсія Маркес зізнався, що в юності мріяв, «коли виросту, навчитися писати, як Хуліо». «Час минає, обставини життя людей змінюються. Але події минулого не щезають безслідно, вони живуть у людській пам'яті, інколи повертаючись і втручаючись у нову, сьогоденну реальність. Не можна зовсім забувати минулого, бо колись воно нагадає про себе. Такий лейтмотив оповідання «Таємна зброя», де коханню двох молодих парижан – П'єра й Мішель – заважає жорстока травма, яку дівчина пережила в часи війни ...» Юрко ПОКАЛЬЧУК «Герої Кортасара – найзвичайніші люди, їх поєднує рутинна випадкових прив'язаностей і таких самих випадкових незгод. Атмосфера – марки цигарок, вітрини, прилавки, пляшки віскі, аптеки, аеропорти, перони – найзвичайніша. ...Та поволі починаєш розуміти, що це не так. Оповідач уміло втягує нас у свій страхітливий світ, де немає місця радості». Хорхе Луїс БОРХЕС

**ХУЛІО
КОРТАСАР**

**ТЕМНА
ЗБРОЯ**

ПЕРЕЛЛАД ГАЛИНИ ГРАБОВСЬКОЇ

*Obra editada en el marco del Programa «Sur»
de Apoyo a las
Traducciones del Ministerio de Relaciones Exteriores
y Culto de la República Argentina*

*Це видання здійснено
в рамках Програми підтримки перекладів «Sur»
Міністерства закордонних справ
та культу Аргентинської Республіки*

JULIO CORTÁZAR

LAS ARMAS SECRETAS

ALFAGUARA

ХУЛІО КОРТАСАР

ТАЄМНА ЗБРОЯ

З іспанської переклала

Галина Грабовська

ЛЬВІВ

УДК 821.134.2
К-69

Хуліо Кортасар
ТАЄМНА ЗБРОЯ

Новели

З іспанської переклала Галина Грабовська

Перекладено за виданням:

Cortázar, Julio Las armas secretas / Julio Cortázar.

— 1a ed. — Ciudad Autónoma de Buenos Aires: Alfaguara,

2016. 168 p.; 24 x 15 cm. (Hispánica)

ISBN 978-987-738-283-9

Книжка-лабіринт, що перевертає традиційні уявлення про взаємозв'язок форми і змісту літературного твору. До збірки «Таємна зброя» Хуліо Кортасара (1914 — 1984) увійшли одні з найуспішніших шедеврів аргентинського класика, які при уважному прочитанні складаються в єдине концептуальне ціле. Їхня дія розгортається в Парижі, де Кортасар прожив понад 30 років. Вони позначені тематичною і стильовою печаттю автора: це кінокадри божественного життя Міста світла, суміш реальності і фантазії, експериментування з мовою, поетизована проза, тонкий психологізм деталей. П'ять філософських притч, в яких переплелися інтелектуальна фантастика, магічний реалізм і детектив. На творах Хуліо Кортасара виросло багато майбутніх майстрів красного письма. Габріель Гарсія Маркес зізнавався, що в юності мріяв, «коли виросту, навчитися писати, як Хуліо».

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

© HEIRS OF JULIO CORTÁZAR, 1964

© Галина Грабовська, український переклад, 2020

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2020

ISBN 978-617-7654-40-6

Зміст

Мамині листи

7

Добрі послуги

31

Слина диявола

61

Переслідувач

80

Таємна зброя

146

Мамині листи

Це цілком могло би називатися умовною свободою. Щоразу, коли консьержка вручала йому конверт, Луїсові досить було впізнати знайоме крихітне обличчя Хосе де Сан-Мартіна*, аби зрозуміти, що доведеться знову переходити через міст. Сан-Мартін, Рівадавія** — ці імена також були образами вулиць і речей; Рівадавія, номер шість тисяч п'ятсот, великий дім у районі Флорес, мама, кав'ярня на розі вулиць Сан-Мартіна і Корр'ентес, де його іноді чекали друзі, де мазагран*** мав легкий присмак рицинової олії. З конвертом у руці, сказавши «Merci bien, madame Durand»****, вийти на вулицю було вже не те, що попереднього дня, що у всі попередні дні. Кожен лист від мами (навіть перед тим, що тільки-но сталося, до цієї дурної і абсурдної помилки) нараз міняв життя Луїса, відкидав його у минуле, як різкий рикошет м'яча. Навіть до того, що він тільки-но прочитав — і тепер перечитував в автобусі, почувуючись чи то розлюченим, чи то розгубленим, і ніяк не міг повірити своїм

* Хосе де Сан-Мартін (1778 — 1850) — національний герой Аргентини, революціонер, генерал (тут і далі примітки перекладача).

** Бернардіно Рівадавія (1780 — 1845) — аргентинський політичний діяч, перший президент Аргентини.

*** Напій, що складається з кави, води і коньяку чи рому.

**** «Дякую, мадам Дюран» (фр.).

очам, — мамині листи завжди викривляли час, вносили маленький і невинний розлад у порядок речей, якого Луїс хотів, який намітив і здобув, увівши його у своє життя, як увів Лауру в своє життя і Париж у своє життя. Кожен новий лист на якийсь час (бо потім він стирав їх зі своєї пам'яті, як тільки ніжно на них відповідав) давав зрозуміти, що його тяжко завойована свобода, це нове життя, безжально відрізане ножицями від того мотка вовни, який інші називали його життям, не мало виправдання, втрачало опору, змазувалося, як вулиці за вікном автобуса, що мчав вулицею Рішельє. Залишалася тільки куца умовна свобода, наруга жити подібно до слова у дужках, розлученого з основним реченням, для якого воно, утім, майже завжди є опорою і поясненням. А ще досада і потреба одразу ж відповісти — немов знову зачинити двері.

Цей ранок був одним із тих багатьох ранків, коли приходив лист від мами. Із Лаурою вони мало говорили про минуле і майже ніколи — про великий дім в районі Флорес. І річ не в тім, що Луїс не любив згадувати Буенос-Айрес. Радше йшлося про те, щоб уникати імен (людей вже уникалося віддавна, та імена, ці справжні привиди, ніяк не відв'язувалися). Якось він зважився сказати Лаурі: «От якби можна було подерти і викинути минуле, як чернетку листа або книжки. Та воно завжди лишається тут, зоставляючи плями на чистовику, і, гадаю, це і є справжнє майбутнє». Бо й справді: чому б їм не поговорити про Буенос-Айрес, де жила родина, де друзі час від часу розцвічували листівки милими фразами. А глибокий друк газети «Ля Насьйон» із сонетами стількох екзальтованих сеньйор, це відчуття уже прочитаного, пустопорожнього. І час від часу якась урядова криза,

якийсь розлючений полковник, якийсь приголомшливий боксер. Чому би їм з Лаурою не поговорити про Буенос-Айрес? Але вона також не верталася до минулого і лиш випадково — особливо тоді, коли приходили мамині листи, — зроняла в розмові якісь ім'я чи образ, і ті падали, немов монети, що вийшли з обігу, предмети віджилого світу на далекому березі ріки.

— Eh oui, fait lourд*, — сказав робітник, що сидів перед ним.

«Якби ж то він знав, що таке спека, — подумав Луїс. — Якби міг пройтися лютневого дня проспектом Майо чи однією з вуличок кварталу Ліньєрс».

Він знову витяг листа з конверта, не тішачи себе ілюзіями: ось він, цей рядок, чітко написаний. Він цілком абсурдний, але таки там є. Його перша реакція — після здивування, удару просто в потилицю — була, як завжди, захисною. Лаура не повинна прочитати маминого листа. Якою безглуздою не була би ця помилка, це плутання імен (мама, либонь, хотіла написати «Віктор», а написала «Ніко»), Лаура у будь-якому разі зажуриться, вийде по-дурному. Листи час від часу губляться; от якби і цей пішов на дно моря. Тепер йому доведеться викинути його в унітаз в офісі, і, звісно, за кілька днів Лаура чудуватиметься: «Дивно, немає листа від твоєї матері». Вона ніколи не казала «твоя мама», може, тому що свою втратила ще дитиною. Тоді він відповість: «Справді дивно. Нині ж напишу їй кілька рядків». І напише, дивуючись із маминого мовчання. Життя буде таким самим, як раніше: робота, вечорами кіно, завжди спокійна, лагідна,

* «Ну й спека» (фр.).

уважна до його бажань Лаура. Зійшовши з автобуса на рю де Ренн, раптом запитав себе (це не було питання, але як сказати по-іншому), чому він не хоче показувати Лаурі маминого листа. Не через неї, не через те, що вона могла відчути. Його мало обходило те, що вона може відчувати, поки вона це приховуватиме. (Його мало обходило те, що вона може відчувати, поки вона це приховуватиме?) Так, його це мало обходило. (Мало обходило?) Та першою правдою, якщо припустити, що за нею є ще інша, негайною правдою, назвімо її так, було те, що його обходив вираз, якого прибере обличчя Лаури, обходило те, як Лаура поведеться. І обходило його це через нього, звісно, через те, як на нього вплине, наскільки для Лаури важливим є лист від мами. Якоїсь миті в очі їй впаде ім'я Ніко, і він знав, що підборіддя її дрібно затремтить, а потім вона скаже: «Дивина... Що могло статися з твоєю матір'ю?» І весь цей час він знатиме, що Лаура стримується, щоб не закричати, щоб не сховати в долонях обличчя, уже спотворене риданням, начертанням імені Ніко, яке тремтить у неї на вустах.

У рекламній агенції, де він працював художником, Луїс перечитав листа, одного зі стількох маминих листів, в якому не було нічого надзвичайного, окрім рядка, де вона переплутала ім'я. Він подумав, чи не можна стерти це слово і замінити «Ніко» на «Віктор», просто замінити помилку на правду, і вернутися з листом додому, щоб Лаура його прочитала. Лауру завжди цікавили мамині листи, хоча в химерний спосіб адресувалися не їй. Мама їх писала йому; в кінці, іноді в середині листа, додавала дуже ніжні вітання для Лаури. Це не мало значення: та їх читала з однаковим інтересом, спотикаючись на якомусь слові, скарлюченому через ревматизм і короткозорість.

«Я приймаю саридон, і лікар дав мені трохи саліцилової кислоти...» Два-три дні листи лежали на креслярському столі; Луїс радо би їх викинув, щойно на них відповівши, та Лаура їх перечитувала. Жінки люблять перечитувати листи, дивитися на них то з одного, то з іншого боку, схоже, вони знаходять у них ще один сенс, щоразу, як знову їх витягають і переглядають. Мамині листи були короткими: домашні новини, та чи інша згадка про події в країні (про них уже було відомо з телеграм у «Ле-Монд», а від неї вони завжди приходили запізно). Навіть можна було подумати, що це завжди один і той самий лист: простий і лаконічний, в якому нема нічого цікавого. Найкраще в мамі було те, що вона ніколи не вдавалася в журбу, в яку її мала повергнути відсутність сина і невістки, ба навіть у скорботу — а скільки сліз і зойків було спочатку — через смерть Ніко. Ані разу за два роки, які він прожив у Парижі, мама у своїх листах не згадала Ніко. Як і Лаура, яка також його імені не називала. Жодна з них не називала його імені, хоча відтоді, як Ніко помер, минуло понад два роки. Несподіване згадування його імені посеред листа було майже скандалом. Сам той факт, що ім'я Ніко раптом з'явилося в реченні — з довгим і тремтливим «Н», з «о» із перекрученим хвостиком. Та було щось гірше, бо це ім'я стояло в незрозумілому та абсурдному реченні, яке могло бути тільки передвістям старечого слабоумства. Мама зненацька втратила уявлення про час, вимислила собі, що... Цей рядок ішов після короткої згадки, що вона отримала листа від Лаури. Лець помітна крапка, поставлена блідо-синім чорнилом, купленим у сусідній крамниці, і просто в лоб: «Нині зранку Ніко питався про вас». Усе решта було, як завжди: здоров'я, кузина Матильда впала і вивихнула ключицю, з псами усе гаразд. Але Ніко питався про них.

Насправді було би легко замінити Ніко на Віктора, бо саме він, без сумніву, питався про них. Кузен Віктор, завжди такий уважний. У слові «Віктор» на дві літери більше, ніж у «Ніко», але при допомозі гумки та майстерності імена можна й поміняти. Нині зранку Віктор питався про вас. Це так природно, що Віктор зайшов провідати маму і спитався в неї про відсутніх.

Коли він прийшов додому обідати, лист лежав нерушений у нього в кишені. Він досі ще був налаштований нічого не казати Лаурі, яка чекала його з привітною усмішкою на обличчі, яке, схоже, зробилося трохи змаганим з часів Буенос-Айреса, наче сіре повітря Парижа позбавило його барв і рельєфності. Вже понад два роки вони жили в Парижі: покинули Буенос-Айрес, коли минули заледве два місяці по смерті Ніко, та насправді Луїс вважав себе відсутнім з того самого дня, коли одружився з Лаурою. Якось, поговоривши з Ніко, який уже був хворий, він запрягнувся, що втече з Аргентини, з великого будинку в районі Флорес, від мами, псів і брата (який уже був хворий). У ті місяці все кружляло довкола нього, наче фігури в танці: Ніко, Лаура, мама, собаки, сад. Його обітниця була брутальним учинком того, хто розбиває на друзки пляшку на танцмайданчику, перериває танці брязкотом битого скла. У ті дні все було брутальним: його одруження, від'їзд без зайвих церемоній і поваги щодо матері, нехтування всіма суспільними обов'язками і друзями — чи то здивованими, чи то розчарованими. Його ніщо не обходило, навіть тінь протесту з боку Лаури. Мама лишилася сама у великому будинку, із псами і пляшечками ліків, з одягом Ніко, який ще висів у шафі. Нехай лишається, нехай усе йде під три чорти. Мама,

здавалося, зрозуміла: вона вже не оплакувала Ніко і ходила, як і раніше, по хаті, швидко оговтавшись, як оговтуються старі перед лицем смерті. Але Луїсові не хотілося згадувати, яким був день прощання, валізи, таксі перед брамою, той дім, де минуло його дитинство, сад, де вони з Ніко грали у війну, двох лінивих і дурних псів. Тепер він був майже спроможний забути усе це. Йшов в агенцію, малював афіші, вертався обідати, випивав чашку кави, яку йому подавала усміхнена Лаура. Вони часто ходили в кіно, часто їздили у ліс, щоразу краще пізнавали Париж. Їм щастило, життя було легким, робота терпимою, квартира гарною, фільми чудовими. Потім приходив лист від мами.

Вони не були йому ненависними; якби не ці листи, свобода звалилась би на нього нестерпним тягарем. Мамині листи приносили йому неявне прощення (але його не було за що прощати), прокладали міст, через який і далі можна було переходити. Кожен лист ніс заспокоєння або тривогу за мамине здоров'я, нагадував йому про домашні справи, незмінність певного порядку. Та водночас він ненавидів цей порядок і ненавидів його через Лауру, бо Лаура була в Парижі, проте кожен лист від мами робив її чужою, спільницею того порядку, який він відринув якось увечері в саду, коли знову почув приглушений, майже смиренний кашель Ніко.

Ні, він не покаже їй листа. Було б нечесно замінити одне ім'я на інше, не можна допустити, щоб Лаура прочитала мамину фразу. Її безглузда помилка, ідіотська миттєва незграбність — він бачив, як вона намагається справитися зі старим пером, з папером, що зсувається убік, зі своїм поганим зором — притьмом проросте у Лаурі, як зерно. Краще викинути листа (він викинув його

того ж дня) і ввечері піти з Лаурою в кіно, якнайшвидше забути, що Віктор питався про них. Навіть якщо то був Віктор, їхній гречний кузен, — забути, що Віктор питався про них.

Капосний, верткий, хвалькуватий Том чекав, що Джеррі потрапить у пастку. Джеррі не потрапила, і на Тома посипались незліченні халепи. Потім Луїс купив морозиво, і вони з'їли його, розсіяно переглядаючи кольорову рекламу. Коли почався фільм, Лаура ще більше вгрузла у крісло і вивільнила свою руку з-під Луїсової руки. Він знову відчув, що вона далеко, хтозна, чи те, що вони дивилися разом, було одним і тим самим, хоча згодом вони обговорюватимуть фільм на вулиці чи в ліжку. Він запитав себе (це не було питання, але як сказати по-іншому), чи Ніко і Лаура так само тримались на віддалі, коли Ніко упадав за нею і вони зустрічались. Мабуть, вони познайомилися з усіма кінотеатрами району Флорес, вивчили ідіотську набережну вулиці Лавальє, статую лева, атлета, що вдаряє в гонг, іспанські субтитри авторства Кармен де Пінільйос, дійові особи цього фільму вигадані, а вся історія... Отож, коли Джеррі втекла від Тома і настала пора Барбари Стенвік чи Тайрона Павера, рука Ніко тихенько лягла би на Лаурине стегно (бідолашний Ніко, такий сором'язливий, такий наречений), і обоє почувались би винними невідь у чому. Луїс чудово знав, що за ними не було ніякої безповоротної вини; і навіть якби він не мав найсолодшого доказу, того, як швидко зникла прив'язаність Лаури до Ніко, було би досить, щоби побачити в цих заручинах всього лиш симулякр, витворений кварталом, сусідами, культурними і розважальними колами, які є сіллю землі у Флорес. Вистачало забаганки одно-

го вечора піти у той самий танцювальний зал, до якого вчашав Ніко, випадкового братського представлення. Можливо, через це, через легкий початок, усе решта було несподівано важко та гірко. Та він не хотів згадувати про те зараз, комедія закінчилася податливою поразкою Ніко, його меланхолійним укриттям у смерті сухотника. Дивно, що Лаура ніколи не згадувала його імені, через це він також ніколи не згадував його імені: Ніко навіть не був небіжчиком, покійним швагром, маминим сином. Попервах — після збаламученого обміну докорами, маминих ридань і зойків, ідіотського втручання дядька Еміліо і кузена Віктора (нині зранку Віктор питався про вас) — йому принесло полегкість квапливе одруження: жодних церемоній, тільки викликане по телефону таксі і три хвилини перед службовцем з лупою на лацканах. Знайшовши притулок в готелі в Адрогге, далеко від мами, від усієї збуреної рідні, Луїс був вдячний Лаурі за те, що вона ніколи не згадувала про нещасного бевзя, який так легко із нареченого зробився швагром. Але тепер, коли їх розділяло море, розділяла смерть і два роки, Лаура і далі не згадувала його імені. І він улягав її мовчанці через боягузтво, бо знав, що насправді це мовчання ображає його своїм докором, розкаянням, чимось, що робилося схожим на зраду. Не раз він навмисно згадував Ніко, та розумів, що це не рахується, бо у відповідь Лаура просто переводила розмову на інше. Потроху в їхніх розмовах стала утворюватися грузька заборонена територія, яка відділяла їх від Ніко, обгортаючи його ім'я і згадку про нього в поплямлену і липку вату. А по той бік мама робила те саме, незбагненним чином увійшовши у змову мовчання. У кожному листі мова йшла про псів, про Матильду, про Віктора, про саліцилову кислоту, про виплату

пенсії. Луїс сподівався, що мама колись згадає свого сина і він зможе об'єднатися з нею супроти Лаури, ніжно змусити ту прийняти посмертне існування Ніко. Не тому, що це було необхідно — кого обходив Ніко, живий чи мертвий, — але допуск згадки про нього у пантеон минулого став би похмурим, неспростовним свідченням того, що Лаура забула його по-справжньому і назавжди. Названий при світлі дня власним ім'ям інкубус щез би — такий самий слабкий і марний, як тоді, коли топтав землю. Та Лаура і далі замовчувала ім'я Ніко, і щоразу, коли вона обминала його мовчанкою, тієї ж миті, коли було б природно, аби вона його промовила, а вона промовчувала, Луїс знову відчував присутність Ніко в саду Флорес, чув, як він тихо кашляє, готуючи найкращий з усіх, які тільки можна уявити собі, весільний подарунок — свою смерть посеред медового місяця тієї, хто була його нареченою, і того, хто був його братом.

Через тиждень Лаура здивувалася, що від мами немає листа. Вони перебрали звичні гіпотези, і Луїс написав їй того самого дня. Відповідь його не надто тривожила, та він хотів би (відчував це, щоранку спускаючись сходами), аби консьержка дала листа йому замість того, щоби віднести його на третій поверх. Через два тижні він упізнав знайомий конверт, обличчя адмірала Брауна і зображення водоспаду Ігуасу. Він сховав конверт, перш ніж вийти на вулицю і помахати у відповідь Лаурі, що ви-зирала з вікна. Йому здалося безглуздям, що він мусить завернути за ріг, а тоді розпечатувати листа. Боббі втік на вулицю і через кілька днів став чухатися: заразився коростою від якогось пса. Мама збирається звернутися до ветеринара, приятеля дядька Еміліо, бо ще бракувало,

щоб Боббі передав заразу Негро. Дядько Еміліо вважає, що псів треба скупати в акароїні, та вона вже застара для такої мороки, і було би краще, якби ветеринар прописав якийсь інсектицидний порошок або щось, що можна було би підмішувати в їжу. У пані по сусідству був коростявий кіт, і хто його знає, чи коти не здатні заражати псів, навіть через дротяну огорожу. Та хіба їм можуть бути цікаві ці теревені старої, хоча Луїс завжди був дуже ласкавий із псами, і в дитинстві один з них навіть спав у ногах його ліжка, на протигагу Ніко, який не дуже їх любив. Пані по сусідству радить посипати їх дустом: бо навіть якщо це не короста, собаки підхоплюють всіяку заразу, бігаючи вулицею; на розі Бакакай зупинявся цирк з екзотичними тваринами — мабуть, у повітрі були мікроби і таке інше. Маму посідали тривоги: то за сина кравчині, який ошпарив руку киплячим молоком, то за коростявого Боббі.

Далі було щось схоже на синю зірочку (кінчик пера зачепився за папір, мама роздратовано скрикнула), а потім — меланхолійні роздуми про те, якою самотньою вона почуватиметься, якщо Ніко також поїде в Європу, а на це виглядає. Але такою є доля старих: діти — це ластівки, які одного дня відлітають, треба із цим миритися, поки ще тіло так-сяк служить. Пані по сусідству...

Хтось штовхнув Луїса, видав з марсельським акцентом шпарку заяву про права та обов'язки. Він, стуманілий, зрозумів, що перегороджує дорогу людям, які заходять у вузький прохід до метро. Решту дня він також провів, як в тумані, зателефонував Лаурі, аби сказати, що обідати не прийде, просидів дві години на лавці в парку, перечитуючи маминого листа, запитуючи себе, що йому робити перед лицем безумства. Перш за все —

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ